

KS. KRZYSZTOF KAUCHA

DOCTOR CREDIBILITATIS
ŚP. KS. PROF. DR HAB. DR HC MARIAN JAN RUSECKI
(22 III 1942-15 XII 2012)

W swym „małym traktacie” o Zmartwychwstaniu ten Autor bardzo wielu prac naukowych i popularnonaukowych (o łącznej liczbie ponad 700, w tym 18 książek autorskich i 16 redaktorskich; kilka lat temu za dorobek naukowy zdobył najwięcej punktów spośród wszystkich pracowników KUL), w tym kilku arcyważnych dla teologii traktatów, które już stały się klasyką (*Traktatu o cudzie*¹, *Traktatu o religii*², *Traktatu o Objawieniu*³, *Traktatu o wiarygodności chrześcijaństwa. Dlaczego wierzyć Chrystusowi?*⁴) napisał: „List do Hebrajczyków określa człowieka jako przechodnia, gościa i pielgrzyma na tej ziemi, który szuka «lepszego Ojczyzny», spełnienia i ostatecznej tożsamości. Ziemska egzystencja ludzka jest stanem przechodzenia, czyli paschalnym, podobnie jak egzystencja Chrystusowa; ta ludzka uzyskuje to miano dzięki Chrystusowej. Nie chodzi tu tylko o zwykłe podobieństwo, ale o partycypację Syna Bożego w życiu ludzkim i człowieka w Chrystusie”⁵.

Ks. dr hab. KRZYSZTOF KAUCHA, prof. KUL – kierownik Katedry Eklezjologii Fundamentalnej w Instytucie Teologii Fundamentalnej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II; adres do korespondencji: ul. Nałęczowska 94, 20-831 Lublin; e-mail: kkaucha@kul.pl

¹ *Traktat o cudzie*. Lublin: Polska Akademia Nauk, Komitet Nauk Teologicznych, Wydawnictwo KUL 2006 ss. 672.

² *Traktat o religii*. Warszawa: Verbinum Wydawnictwo Księży Werbistów 2007 s. 620.

³ *Traktat o Objawieniu*. Kraków: Wydawnictwo Księży Sercanów 2007 ss. 838.

⁴ *Traktat o wiarygodności chrześcijaństwa. Dlaczego wierzyć Chrystusowi?* Lublin: TN KUL 2010 ss. 361.

⁵ *Pan zmartwychwstał i żyje. Zarys teologii rezurekcyjnej*. Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX 2006 s. 236-237.

Jak wyglądały najważniejsze etapy paschy Człowieka, którego można określić mianem Człowieka fundamentu (bo całym sobą oddanego teologii fundamentalnej badającej wiarygodność Objawienia chrześcijańskiego i budującej podstawy teologii jako nauki), a nawet, ze względu na ogromne zasługi dla uzasadniania wiarygodności chrześcijaństwa – *Doctor creditibilitatis*?

Ks. prof. Marian Jan Rusecki urodził się 22 marca 1942 r. w Janowie Lubelskim jako najstarsze dziecko Jana i Feliksy z Krzysztoniów. Po maturze wstąpił do Wyższego Seminarium Duchownego w Lublinie, które ukończył obroną pracy magisterskiej *Elementy apologetyki personalistycznej u Jeana Mouroux* pisanej pod kierunkiem ks. prof. dr. hab. Edwarda Kopcia – swego naukowego mistrza, i przyjęciem święceń kapłańskich 29 czerwca 1966 r. Potem pracował jako wikariusz w Garbowie. W 1967 r. rozpoczął specjalistyczne studia z teologii fundamentalnej w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim (jednocześnie od 1970 r. był wikariuszem w Parafii św. Pawła w Lublinie), które ukończył w 1974 r. obroną dysertacji doktorskiej *Współczesne dyskusje nad teorią apologetyki* pisanej pod kierunkiem ks. prof. Kopcia, która była pracą pionierską i zaważyła na rozwoju fundamentalistyki w Polsce⁶. W tym samym roku został zaangażowany w KUL na stanowisku asystenta, a następnie starszego asystenta i adiunkta. Pracował w gronie wyśmienitych naukowców, między innymi: ks. prof. Kopcia, kard. prof. dr. hab. Stanisława Nagyego, ks. prof. dr. hab. Czesława S. Bartnika, ks. dr. hab. Romualda Łukaszyka, ks. prof. dr. hab. Teofila Chodzidło i ks. prof. dr. hab. Henryka Zimonia. W 1984 r. uzyskał stopień naukowy doktora habilitowanego na podstawie dorobku naukowego i rozprawy *Funkcja motywacyjna cudu w teologii XX wieku*⁷. W 1991 r. otrzymał stanowisko profesora nadzwyczajnego i tytuł naukowy profesora, a w 1994 r. – stanowisko profesora zwyczajnego. Przez wiele lat był dyrektorem i „mózgiem” Instytutu Teologii Fundamentalnej na Wydziale Teologii KUL. Kierował Katedrą Chrystologii Fundamentalnej i Katedrą Eklezjologii Fundamentalnej, a pod koniec życia Katedrą Misjologii.

Podsumowanie całego dorobku naukowego, dydaktycznego i organizacyjnego (w tym wielu inicjatyw o znaczeniu epokowym) ks. prof. M. Ruseckiego, a nade wszystko jego oryginalnej, zawsze realistycznej i krytycznej myśli (dodajmy: w całości spójnej, obejmującej liczne naukowe teorie, uzasadnienia

⁶ Wydana jako *Wiarygodność chrześcijaństwa*. T. 1: *Z teorii teologii fundamentalnej*. Lublin: TN KUL 1994.

⁷ *Wierzę moim dziełom. Funkcja motywacyjna cudu w teologii XX wieku*. Katowice: Księgarnia św. Jacka 1988 ss. 308.

i wnikliwe badania) nie tylko w zakresie teologii fundamentalnej i religioznawstwa (której koncepcję jako całość naukowych badań religii, obejmujących nauki religioznawcze, filozofię religii i teologię religii – stworzył) nie jest możliwe, zwłaszcza w krótkim tekście. Podejmując jednak taką próbę, trzeba wskazać kilka najważniejszych elementów.

Ks. prof. Rusecki był z jednej strony doskonale obeznany z klasyką teologii i filozofii (polskiej i zagranicznej; na wykładach „zaskakiwał” doskonałą znajomością poglądów licznych autorów, szkół i epok; zawsze sytuował określone poglądy na tle danej epoki), a z drugiej – rozumiał współczesność i jej konsekwencje dla myśli chrześcijańskiej, zwłaszcza teologii, teologii fundamentalnej i Kościoła. Był profesorem w klasycznym rozumieniu, czyli znawcą nie tylko swej dyscypliny, lecz także całej dziedziny, a jednocześnie myślicielem charakteryzującym się nowatorstwem, ciągłym rozwijaniem swych poglądów i starającym się wykształcić samodzielnych pracowników naukowych kompetentnych w całej problematyce dyscypliny. Trzech z jego najbliższych uczniów uzyskało naukową samodzielność i kieruje katedrami w Instytucie Teologii Fundamentalnej KUL: dr hab. Sławomir I. Ledwoń OFM, prof. KUL – Katedrą Teologii Religii, ks. dr hab. Jacenty Mastej – Katedrą Chrystologii Fundamentalnej, ks. dr hab. Krzysztof Kaucha, prof. KUL – Katedrą Eklezjologii Fundamentalnej; czwarty – ks. dr Andrzej Pietrzak SVD – jest bliski uzyskania stopnia doktora habilitowanego. Ks. prof. Rusecki wypromował 42 doktorów (42., Piotr Królikowski, został wypromowany krótko po jego śmierci) oraz ponad 150 magistrów.

Ks. prof. Rusecki jest uznawany za współtwórcę i mistrza tzw. lubelskiej szkoły teologii fundamentalnej⁸ oraz metodologii nowoczesnej teologii fundamentalnej⁹ czerpiącej z inspiracji II Soboru Watykańskiego, dialogicznej i ekumenicznej, mocnej naukowo i pod względem zaangażowania w życie Kościoła. Wychodził z założenia, że teologia fundamentalna nie może dowo-

⁸ Za jej założyciela należy uznać ks. prof. E. Kopcia, który jako pierwszy w Polsce – i w opozycji do tzw. warszawskiej szkoły apologetycznej W. Kwiatkowskiego – dokonał przekształcenia apologetyki w teologię fundamentalną. Ks. prof. Rusecki nie tylko to kontynuował, lecz także opracował teorię tej teologii ze świadomością tworzenia szkoły naukowej. Opracowanie jej dziejów, dorobku, oryginalności na tle myśli zagranicznej, aktualnego stanu i perspektyw jest konieczne ze względu na jej własną tożsamość zwłaszcza po śmierci jej Mistrza. Będzie to również z pożytkiem dla polskiej teologii i macierzy tej szkoły – Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II zbliżającego się do jubileuszu 100 lat istnienia, gdyż obecność teologii fundamentalnej w KUL sięga początku tego uniwersytetu.

⁹ Zob. *Wiarygodność chrześcijaństwa*. T. 1: *Z teorii teologii fundamentalnej*. Lublin: TN KUL 1994.

dzić prawdziwości Objawienia Bożego i przedmiotu wiary religijnej (jak chciała tradycyjna apologetyka), lecz może wykazywać jego wiarygodność, czyli podprowadzać człowieka licznymi racjami do wolnego aktu wiary jako odpowiedzi na Boże Objawienie. Ma ono charakter znakowy, a jego rozpoznanie zakłada – oprócz wolności – odpowiednie kwalifikacje intelektualne i wolitywne człowieka. Rozbudowywał klasyczne argumenty na rzecz wiarygodności zarówno Objawienia chrześcijańskiego, jak i chrześcijaństwa (skryptyrystyczny – z wypełnienia w Jezusie Chrystusie starotestamentalnych zapowiedzi mesjańskich, mirakulistyczny – z cudu, któremu poświęcił wiele swych badań naukowych i monografii¹⁰, i rezurekcyjny – ze Zmartwychwstania Jezusa Chrystusa), a także opracowywał liczne nowe (np. martyrologiczny – ze świadectwa chrześcijańskiego i męczeństwa, werytatywny – z prawdy, bonatywny – z dobra, kaloniczny – z piękna, argument ze świętości, argument prakseologiczny – z Objawienia Bożego jako swoistej *praxis* i jego praktycznych skutków, agapetologiczny – z miłości chrześcijańskiej, sperancyjny – z nadziei, kulturotwórczy – z potencjału chrześcijaństwa do tworzenia kultury i jego realizacji w historii, personalistyczny – z osobowego charakteru Objawienia chrześcijańskiego i osobotwórczej roli chrześcijaństwa, aksjologiczny – z wartości niesionych przez Objawienie, komparatystyczny – z porównania chrześcijaństwa z religiami pozachrześcijańskimi¹¹). Dążył do ukazania, że wiara chrześcijańska nie jest naiwna, bezkrytyczna czy irracjonalna, lecz posiada solidne racje – racje wiarygodności. Dostrzegając to, jego uczniowie zatytułowali księgę pamiątkową jemu poświęconą z racji 65. urodzin *Scio cui credidi*¹², i ta deklaracja św. Pawła („Wiem Komu uwierzyłem” – 2 Tm 1, 12) na stałe do niego przyłgnęła, oddając jednocześnie istotę teologii fundamentalnej.

¹⁰ Oprócz wspomnianej rozprawy habilitacyjnej i *Traktatu o cudzie* zob.: *Cud w myśli chrześcijańskiej*. Lublin: TN KUL 1991 ss. 519; *Cud w chrześcijaństwie*. Lublin: TN KUL 1996 ss. 570; *Funkcje cudu*. Sandomierz–Lublin: Wydawnictwo Diecezjalne 1997 ss. 352; *Gottes Wirken in der Welt. Dimensionen und Funktionen des biblischen Wunderbegriffs*. Frankfurt am Main: Peter Lang Europaischer Verlag der Wissenschaften 2001 ss. 248; *Problem cudu w religiach pozachrześcijańskich* (Studia religiologiczne t. 3). Lublin: TN KUL 2001 ss. 162.

¹¹ Wszystkie znajdują się w *Traktacie o wiarygodności chrześcijaństwa. Dlaczego wierzyć Chrystusowi?* Zob. też M. R u s e c k i. *Dziejowe znaczenie chrześcijaństwa*. Poznań: Pallottinum 2011 ss. 240.

¹² *Scio cui credidi. Księga pamiątkowa ku czci Księdza Profesora Mariana Ruseckiego w 65. rocznicę urodzin*. Red. I. S. Ledwoń, K. Kaucha, Z. Krzyszowski, J. Mastej, A. Pietrzak. Lublin: Wydawnictwo KUL 2007 ss. 1325.

Profesor jako człowiek oddany Kościołowi i miłujący go zdawał sobie sprawę, że teologia jako wizytówka Eklezji jest dziś w polskich kręgach naukowych dyskredytowana i kojarzona z irracjonalnością lub sentymentalną pobożnością. Dlatego starał się odmienić ten jej wizerunek, prezentując ją jako dziedzinę naukową o solidnych metodologicznych podstawach, jako istniejącą od 20 wieków racjonalną refleksję nad Objawieniem samego Boga, które w pełni dokonało się w Jezusie Chrystusie i jest obecne oraz aktualizowane w Kościele: jego egzystencji, liturgii, teologii, strukturze i wszystkich działaniach. Zdawał sobie sprawę, że ponowne wprowadzenie teologii do świata polskiej nauki – po wygnaniu spowodowanym ideologią marksistowską – jest konieczne, lecz może dokonać się nie tylko dzięki działaniom instytucjonalnym, lecz nade wszystko merytorycznym. Doprowadził do włączenia teologii do grona dyscyplin naukowych zrzeszonych w Polskiej Akademii Nauk, co znalazło swój finał w utworzeniu w 2003 r. Komitetu Nauk Teologicznych PAN (do 2011 r. był jego przewodniczącym oraz redaktorem naczelnym „Studiów Nauk Teologicznych PAN”, a także inicjatorem serii wydawniczej „Wkład chrześcijaństwa w kulturę”, w której ukazał się godny zauważenia i cenny dla określenia specyfiki polskiej kultury tom *Personalizm polski*, przygotowany we współpracy ze znakomitymi naukowcami humanistami z całego kraju¹³). Skutecznie starał się o utworzenie Komitetu Nauk Teologicznych w Lubelskim Towarzystwie Naukowym oraz Komisji Teologii w Polskiej Akademii Nauk Oddziale w Lublinie. We wszystkich tych gremiach walczył o dobre imię oraz wysoki poziom teologii jako nauki. Jednocześnie był jednym z niewielu teologów wysoce szanowanych przez znanych z krytycyzmu filozofów. Cenili go także naukowcy reprezentujący dziedziny ścisłe i humanistykę. Potrafił znaleźć z nimi wspólny język, bo interesował się rozwojem nauki.

Jeśli idzie o teologię fundamentalną, to ks. prof. Rusecki – w opinii ogólnopolskiej jej niekwestionowany „szef”, zwłaszcza po śmierci ks. prof. Kopia – wprowadził ją na nowe tory, rozwinął i doprowadził do jej wyróżnienia na tle europejskiej. Podjął epokowe inicjatywy w tym celu. Od 1989 r. – po ks. prof. E. Kopciu – przewodniczył Ogólnopolskiej Sekcji Teologii Fundamentalnej przy Komisji Episkopatu ds. Nauki Katolickiej, która w 2005 r. została przekształcona z jego inicjatywy w Stowarzyszenie Teologów Fundamentalnych w Polsce (zarejestrowane 7 marca 2005 r.), którego do śmierci

¹³ *Personalizm polski* (Biblioteka Teologii Fundamentalnej t. 3). Red. M. Rusecki. Lublin: Wydawnictwo KUL 2008 ss. 480.

był przewodniczącym. Do dziś odbyło się jego 8 zjazdów, których był merytorycznym koordynatorem i organizacyjnym patronem.

Był pomysłodawcą II Międzynarodowego Kongresu Teologii Fundamentalnej „Chrześcijaństwo jutra” (który odbył się w KUL w dniach 18-21 września 2001 r. z udziałem czołówki europejskich teologów fundamentalnych¹⁴) oraz *Leksykonu teologii fundamentalnej*¹⁵ – drugiej w świecie tego rodzaju publikacji, a pierwszej w Polsce. Te dokonania pozwoliły polskiej fundamentalistycie nie tylko być zauważoną w Europie, lecz także docenioną. Zaowocowało to między innymi tym, że Profesor został zaproszony jako jedyny zagraniczny prelegent na konferencję teologów krajów języka niemieckiego „Das Proprium der Fundamentaltheologie”, która odbyła się w dniach 22-24 maja 2009 r. w Paderborn.

Ks. prof. Rusecki dokonał wiele dla Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, w którym pracował 38 lat, i który bardzo kochał. Przez trzy kadencje pełnił funkcję prodziekana Wydziału Teologii KUL, dokonując ważnej reformy studiów. Był redaktorem prestiżowej publikacji na 75-lecie KUL¹⁶. Był członkiem Redakcji Encyklopedii Katolickiej i kierownikiem działu „Teologia fundamentalna”. Był długoletnim przewodniczącym Wydziału Teologicznego Towarzystwa Naukowego KUL. Wiele publikacji poświęcił osobie Jana Pawła II, patrona Uniwersytetu, zwłaszcza *Kościół w czasach Jana Pawła II*¹⁷ i *Świadka świadkowie*¹⁸. Uczestniczył w wielu krajowych i zagranicznych kongresach, sympozjach i zjazdach, podczas których wygłosił dziesiątki referatów godnie reprezentując ten Uniwersytet.

Naukowe dokonania Profesora zostały uhonorowane wieloma wyróżnieniami i nagrodami. Jan Paweł II powołał go na członka Papieskiej Akademii Teologicznej w Watykanie. Był członkiem Centralnej Komisji do spraw Stopni i Tytułów (2007-2010) oraz konsulatorem Rady Naukowej Konferencji

¹⁴ Materiały z tego kongresu – wydane przed jego rozpoczęciem – to książka *Chrześcijaństwo jutra. Materiały II Międzynarodowego Kongresu Teologii Fundamentalnej (Lublin, 18-21 września 2001)*. Red. M. Rusecki, K. Kaucha, Z. Krzyszowski, I. S. Ledwoń, J. Mastej. Lublin: TN KUL 2001 ss. 823.

¹⁵ *Leksykon teologii fundamentalnej*. Red. M. Rusecki (red. naczelny), K. Kaucha, I. S. Ledwoń, J. Mastej. Lublin–Kraków: Wydawnictwo M 2002 ss. 1429.

¹⁶ *Księga pamiątkowa w 75-lecie Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Wkład w kulturę polską w latach 1968-1993*. Red. M. Rusecki. Lublin: RW KUL 1994 ss. 880.

¹⁷ *Kościół w czasach Jana Pawła II*. Red. M. Rusecki, K. Kaucha, J. Mastej. Lublin: Wydawnictwo KUL, Wydawnictwo „Gaudium” 2005 ss. 514.

¹⁸ *Świadka świadkowie*. Red. M. Rusecki, S. Wilk. Lublin: Wydawnictwo KUL 2008 ss. 216.

Episkopatu Polski. Trzykrotnie otrzymał nagrodę Rektora KUL, dwukrotnie nagrodę Ministra Edukacji Narodowej, nagrodę im. Włodzimierza Pietrzaka oraz Lubelską Nagrodę Naukową (*Premium Scientiarium Lublinense*) przyznawaną przez Lubelskie Towarzystwo Naukowe, zwaną lubelskim noblem¹⁹. Został też uhonorowany przez Prezydenta RP Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski. Z wielką radością przyjął godność honorowego obywatela Janowa Lubelskiego²⁰. Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu przyznał mu tytuł doktora *honoris causa*, którego wręczenie odbyło się 16 kwietnia 2012 r. Tym samym Profesor dołączył do grona między innymi Josepha Ratzingera, kard. Tarcisio Bertonego, kard. Stanisława Nagyego, ks. prof. Czesława S. Bartnika, ks. prof. Stanisława Kowalczyka, kanclerza Niemiec Helmuta Kohla i ks. prof. Jana Kruciny. Tego dnia w auli tego wydziału wygłosił bardzo emocjonalny, przypominający osobiste świadectwo teologa bardzo przekonanego do wiary w Jezusa Chrystusa referat, który odbiegał od wcześniej przygotowanego tekstu.

Mimo zaangażowania w sprawy naukowe i uniwersyteckie, ks. prof. Rusecki nie stronił od sprawowania posługi kapłańskiej, zwłaszcza przepowiadania. Z jego inicjatywy powstało Duszpasterstwo Pracowników Nauki Miasta Lublina (w 1998 r.), a także służył pomocą duszpasterzom i wiernym Parafii bł. Piotra Jerzego Frassatiego w Lublinie, na terenie której mieszkał. Bardzo lubił wykłady w Wyższym Metropolitalnym Seminarium Duchownym w Lublinie, mając świadomość, że może przyczynić się do podnoszenia poziomu intelektualnego przyszłych księży. Żył sprawami archidiecezji lubelskiej. Wchodził w skład rady kapłańskiej. Jednym z jego ostatnich przemówień do dużego grona słuchaczy był referat „Siła wiary – siła odnowy” do duchowieństwa archidiecezji lubelskiej, wygłoszony w czasie Duszpasterskich Wykładów Akademickich „Rok Wiary – Rok Odnowy” dnia 31 sierpnia 2012 r. Mówił wtedy nie tylko o przyczynach osłabienia wiary we współczesnym świecie i Polsce, lecz także o jej sile opartej na najsolidniejszym fundamencie – Bogu i Jego wiarygodnym świadectwie trwającym nieprzerwanie od początku stworzenia.

Jego życiowa i naukowa pascha zakończyła się 15 grudnia 2012 r. z powodu licznych dolegliwości spowodowanych cukrzycą, w ostatnim czasie kardiologicznych (przed końcem 2011 r. miał wstawiane bajpasy w PSK 4 w Lublinie). Zmarł w swym mieszkaniu przy ul. Balladyny w Lublinie. Tego

¹⁹ Otrzymali ją M. Rusecki, K. Kaucha, I. S. Ledwoń, J. Mastej za publikację *Leksykonu teologii fundamentalnej* jako wyróżniające się osiągnięcie lubelskiego środowiska naukowego. Wręczenie odbyło się 7 stycznia 2003 r.

²⁰ Uroczystość odbyła się 21 października 2010 r. w janowskim Ośrodku Kultury.

dnia miał pojechać do Białegostoku na uroczystość sakry biskupiej ks. dr. Henryka Ciereszko – swego pierwszego doktora, i z radością się do tego przygotowywał.

Uroczystości pogrzebowe odbyły się 19 grudnia 2012 r. w archikatedrze lubelskiej o godz. 13.00, którym przewodniczył abp prof. dr hab. Stanisław Budzik (w asyście wielu arcybiskupów i biskupów: Stanisława Wielgusa, Mieczysława Mokrzyckiego, Andrzeja Czaji, Jana Śrutwy, Henryka Ciereszko oraz ok. 150 kapłanów i licznych wiernych świeckich; homilię wygłosił bp dr Henryk Ciereszko), po czym jego ciało zostało złożone na cmentarzu przy ul. Lipowej w Lublinie (w grobie, w którym spoczywają jego przyjaciele: ks. prof. dr hab. Władysław Prężyna i ks. dr Stanisław Mojek). W przeddzień tych uroczystości była celebrowana w jego intencji Msza święta w Kościele Akademickim KUL, której przewodniczył bp dr hab. Artur Miziński, a homilię wygłosił piszący te słowa. Na zakończenie przemówienie wygłosił Rektor KUL – ks. prof. dr hab. Antoni Dębiński.

Instytut Teologii Fundamentalnej KUL jako lubelska szkoła teologii fundamentalnej pragnie rozwijać myśl i dzieło *Doctora credibilitatis*, dziękując Bogu za dar tego wybitnego teologa i człowieka. Planuje wydanie jego dzieł zebranych, uporządkować oraz przechowywać jego księgozbiór, organizować wykłady jemu dedykowane (Marian Rusecki *Memorial Lectures*), a także działając w porozumieniu ze Stowarzyszeniem Teologów Fundamentalnych w Polsce, przyznawać corocznie nagrodę naukową jego imienia, choć oczywiście swym dorobkiem i życiową postawą dobrego chrześcijanina, patrioty oraz ciepłego człowieka – personalisty w teorii i praktyce – zasłużył na wiele więcej.